

Leo Trotskij

Stalinism och Bolsjevism¹

Angående Fjärde internationalens historiska och teoretiska rötter

29 augusti 1937

Reaktionära epoker som vår splittrar inte bara upp och försvagar arbetarklassen och dess avantgarde, utan sänker också rörelsens allmänna ideologiska nivå och kastar tillbaka det politiska tänkandet till sedan länge passerade stadier. Under dessa förhållanden är det avantgardets uppgift att framför allt inte låta sig dras med av strömmen bakåt: det måste simma mot strömmen. Om ett ogynnsamt styrkeförhållande förhindrar det från att hålla fast vid uppnådda positioner, måste det åtminstone bevara sina ideologiska ståndpunkter. I dem kommer det förflutnas dyrköpta erfarenheter till uttryck. Därar kommer att betrakta denna politik som "sektaristisk". Egentligen är den det enda sättet att förbereda en ny mäktig svallvåg framåt med den kommande historiska vågen.

Reaktionen mot marxismen och bolsjevismen

Omfattande politiska nederlag framkallar oundvikligen en omvärdering av värden, vilken i allmänhet äger rum i två riktningar. Å ena sidan försvarar det sanna avantgardet, som berikats av nederlagets erfarenheter, med näbbar och klor det revolutionära tänkandets arv och försöker på denna grund skola nya kadrer för den kommande masskampen. Å andra sidan gör de som fastnat i sina rutiner, centristerna och dilettanter, och skrämts av nederlaget, sitt bästa för att förstöra den revolutionära traditionens auktoritet och gå bakåt i sitt sökande efter det "nya ordet".

Man skulle kunna peka på ett stort antal exempel med ideologisk reaktion. Oftast antar den formen av utmattning. All litteratur från Andra och Tredje Internationalen, liksom deras satelliter i Londonbyrån, består huvudsakligen av sådana exempel. Inte ett spår av marxistisk analys. Inte ett enda allvarligt försök att förklara orsakerna till nederlaget. Inte ett nytt ord om framtiden. Inget annat än klichéer, likriktning, lögnerna och framför allt omtanke om den egna byråkratiska självbevarelsen. Det räcker med att känna lukten av tio rader från Hilferding eller Otto Bauer för att förnimma denna ruttenhet. Kominterns teoretiker är inte ens värda att nämnas. Den berömde Dimitrov är lika okunnig och banal som en butiksägare över ett glas öl. Dessa människors hjärnor är för slöa för att fördöma marxismen: de prostituerar den. Men det är inte dem som intresserar oss nu. Låt oss vända oss till "innovatörerna".

Den före detta österrikiske kommunisten Willi Schlamm har ägnat en liten bok, med den uttrycksfulla titeln *Lögnens diktatur*, åt processerna i Moskva. Schlamm är en begåvad journalist och är huvudsakligen intresserad av nutida händelser. Hans kritik av komplotten i Moskva och avslöjanden av de psykologiska mekanismerna i de "frivilliga bekännelserna" är utmärkta. Han begränsar sig emellertid inte till detta: han vill skapa en ny teori om socialismen som skulle försäkra oss mot nederlag och komplotter i framtiden. Men eftersom Schlamm inte är någon teoretiker och uppenbarligen inte är särskilt bekant med socialismens historia, återvänder han helt och hållet till förmarxistisk socialism och främst dess tyska, dvs. dess mest efterblivna, sentimentala och frånstötande variant. Schlamm avsvär sig dialektiken och klasskampen, för att inte tala om proletariats diktatur. Problemet med att omvandla samhället reduceras för honom till förverkligandet av vissa "eviga" moraliska sanningar med

¹ Denna artikel skrevs av Leo Trotskij i augusti 1937, under höjdpunkten för skenrättegångarna i Moskva, för att skingra myten att stalinismen bara var den naturliga fortsättningen på bolsjevismen.

vilka han vill genomsyra mänskligheten, även under kapitalismen. Willi Schlamms försök att rädda socialismen genom infogandet av den moraliska körteln hälsas med både glädje och stolthet i Kerenskij's tidskrift *Novaja Rossija* (en gammal rysk provinstitidskrift som nu publiceras i Paris). Schlamm har, vilket redaktörerna med rätta fastslår, tagit sig fram till den sanna ryska socialismens principer, vilka för länge sedan höll upp de heliga reglerna om tro, hopp och välgörenhet gentemot klasskampens stränghet och hårdhet. De ryska "socialrevolutionärernas" "ädla" doktrin representerar i sina "teoretiska" premisser endast ett återvändande till socialismen i Tyskland före mars (1848!). Det skulle emellertid vara orättvist att kräva en mer ingående kunskap om idéernas historia av Kerenskij än av Schlamm. Långt viktigare är det faktum att Kerenskij, som solidariserar sig med Schlamm, som regeringsöverhuvud var initiativtagare till förföljelser av bolsjevikerna som agenter för den tyska generalstaben, dvs. organiserade samma slags komplotter mot vilka Schlamm nu mobiliserar sina malätna metafysiska och absoluta föreställningar.

Den psykologiska mekanismen i Schlamms och hans gelikars ideologiska reaktion är inte alls komplicerad. För en tid tog dessa människor del i en politisk rörelse som svor vid klasskampen och appellerade, i ord om än inte i tanke, till den dialektiska materialismen. I både Österrike och Tyskland slutade affären i katastrof. Schlamm drar en grosshandlares slutsats: detta är resultatet av dialektiken och klasskampen! Och eftersom valet av uppenbarelser är begränsat av den historiska erfarenheten och... personliga kunskaper, så snubblar vår reformator i sitt sökande efter Ordet på en hög gamla trasor som han tappert ställer upp inte bara mot bolsjevismen, utan också mot marxismen.

Vid första ögonkastet förefaller Schlamms variant av ideologisk reaktion att vara för primitiv (från Marx... till Kerenskij!) för att dröja vid. Men egentligen är det mycket instruktivt: just i sin primitivitet representerar den en gemensam nämnare för alla andra former av reaktion, särskilt de som uttrycker sig genom fullständiga fördömanden av bolsjevismen.

"Tillbaka till marxismen"?

Marxismen fann sitt högsta historiska uttryck i bolsjevismen. Under bolsjevismens fana uppnåddes proletariats första seger och upprättades den första arbetarstaten. Ingenting kan radera bort dessa fakta ur historien. Men eftersom oktoberrevolutionen i det nuvarande stadiet har lett till byråkratins triumf, med dess system av repression, plundring och förfalskningar – till "lögnens diktatur", för att använda Schlamms lyckade formulering – rusar en mängd formalistiska och ytliga hjärnor iväg och drar slutsatsen: man kan inte kämpa mot stalinismen utan att avsvära sig bolsjevismen. Schlamm går, som vi redan vet, ännu längre: bolsjevismen själv, som degenererade till stalinism, växte fram ur marxismen; följaktligen kan man inte bekämpa stalinismen och samtidigt hålla kvar vid marxismens grundvalar. Det finns andra, mindre konsekventa men talrikare, som tvärtemot säger: "Vi måste återvända från bolsjevismen till marxismen." Hur? Till vilken marxism? Innan marxismen blev "bankrutt" i bolsjevismens form, hade den redan brutit samman i socialdemokratins form. Innebär då parollen "Tillbaka till marxismen" ett språng över Andra och Tredje Internationalens perioder... till Första Internationalen? Men den bröt också på sin tid samman. Alltså är det i den slutliga analysen fråga om att återvända... till Marx och Engels samlade verk. Man kan genomföra detta heroiska språng utan att lämna sin studerkammare och till och med utan att ta av sig tofflorna. Men hur ska vi kunna gå från våra klassiker (Marx dog 1883 och Engels 1895) till vår egen tids uppgifter och utelämnade flera decennier av teoretiska och politiska strider, bland dem bolsjevismen och oktoberrevolutionen? Ingen av de som föreslår att vi ska avsvära oss bolsjevismen som en historiskt "bankrutt" tendens har antytt någon annan väg. Frågan reduceras alltså till det enkla rådet att studera *Kapitalet*. Vi kan knappast invända. Men bolsjevikerna studerade också *Kapitalet* och inte med förbundna ögon. Detta förhindrade

dock inte sovjetstatens degenerering och iscensättandet av rättegångarna i Moskva. Vad bör alltså göras?

Är bolsjevismen ansvarig för stalinismen?

Är det sant att stalinismen representerar bolsjevismens legitima produkt, vilket alla reaktionärer hävdar, vilket Stalin själv erkänner, vilket mensjevikerna, anarkisterna och vissa vänsterdoktrinärer som betraktar sig som marxister tror? ”Vi har alltid förutsett detta”, säger de. ”Efter att ha börjat med förbudet mot de andra socialistiska partierna, repressionen mot anarkisterna och upprättandet av bolsjevikdiktaturen i sovjeterna, så kunde oktoberrevolutionen enbart sluta i byråkratins diktatur. Stalin är leninismens fortsättning och bankrutt.”

Sprickan i detta resonemang börjar med den outtalade identifieringen av bolsjevismen, oktoberrevolutionen och Sovjetunionen. Den historiska processen av kamp mellan fientliga krafter ersätts med bolsjevismens utveckling i ett vakuum. Bolsjevismen är emellertid bara en politisk tendens, nära sammansvetsad med arbetarklassen men inte identisk med den. Och vid sidan av arbetarklassen finns det i Sovjetunionen ett hundra miljoner bönder, diverse nationaliteter och ett arv av förtryck, misär och okunnighet. Den stat som byggdes upp av bolsjevikerna återspeglar inte bara bolsjevismens tänkande och vilja, utan också landets kulturella nivå, befolkningens sociala sammansättning, trycket från ett barbariskt förflutet och en icke mindre barbarisk världsimperialism. Framställandet av sovjetstatens degeneration som den rena bolsjevismens process innebär ett ignorera av den sociala verkligheten i namn av enbart ett av dess element, som isolerats genom ren logik. Man behöver bara kalla detta elementära misstag vid dess rätta namn för att göra sig av med varje spår därav.

Bolsjevismen satte inte likhetstecken mellan sig själv och vare sig oktoberrevolutionen eller den sovjetstat som utgick ifrån den. Bolsjevismen betraktade sig som en av historiens faktorer, den ”medvetna” faktorn – en mycket viktig men inte den avgörande faktorn. Vi gjorde oss aldrig skyldiga till historisk subjektivism. Vi såg den avgörande faktorn – på produktivkrafternas existerande grund – i klasskampen, inte bara i nationell utan i internationell skala.

När bolsjevikerna gjorde eftergifter för böndernas strävan efter privat äganderätt, satte upp strikta regler för medlemskap i partiet, rensade partiet från främmande element, förbjöd andra partier, introducerade NEP, gav koncessioner eller slöt diplomatiska överenskommelser med imperialistiska regeringar, började de delvis att dra slutsatser av det grundläggande faktum som från början teoretiskt stått klart för dem: att erövrandet av makten, oavsett hur viktigt det är i sig, omvandlar inte på något sätt partiet till den historiska processens suveräna härskare. Efter att ha tagit över staten är partiet naturligtvis förmöget att utöva inflytande på samhällets utveckling med en makt som tidigare var oåtkomlig; men i gengäld underordnar det sig ett tio gånger större inflytande från alla andra element i samhället. Genom ett direkt angrepp från fientliga krafter kan det drivas bort från makten. Under förutsättning av ett mer utdraget utvecklingstempo kan det degenerera internt, medan det håller sig kvar vid makten. Det är just denna dialektik i den historiska processen som inte förstås av de sekteristiska logiker som försöker finna ett förgörande argument mot bolsjevismen i den stalinistiska byråkratins urartning.

I grund och botten så säger dessa herrar följande: det revolutionära parti som i sig självt inte äger någon garanti mot sin egen urartning är dåligt. Med ett sådant kriterium är naturligtvis bolsjevismen dömd: den har ingen talisman. Men själva kriteriet är felaktigt. Vetenskapligt tänkande kräver en konkret analys: hur och varför degenererade partiet? Inga andra än bolsjevikerna själva har fram tills nu givit en sådan analys. För att göra detta hade de inget

behov av att bryta med bolsjevismen. Tvärtom fann de i bolsjevismens arsenal allt som behövdes för klargörandet av dess öde. De drog följande slutsats: stalinismen ”växte fram ur” bolsjevismen, emellertid inte logiskt utan dialektiskt: inte som en revolutionär bekräftelse, utan som en thermidoriansk negering. Det är inte på något vis samma sak.

Bolsjevismens grundläggande prognos

Bolsjevikerna behövde emellertid inte vänta på rättegångarna i Moskva för att förklara orsakerna till upplösningen av det styrande partiet i Sovjetunionen. För länge sedan förutsåg och talade de om den teoretiska möjligheten av en sådan utveckling. Låt oss komma ihåg bolsjevikernas prognos, inte bara vid tröskeln till oktoberrevolutionen utan åratals tidigare. Den speciella kombinationen av krafter på det nationella och internationella planet kan göra det möjligt för proletariatet att först gripa makten i ett efterblivet land som Ryssland. Men samma kombination av krafter bevisar i förväg, att *utan en mer eller mindre snabb seger för proletariatet i de avancerade länderna* kommer inte arbetarregeringen i Ryssland att överleva. Lämnad åt sig själv, måste sovjetregimen antingen falla eller degenerera. Mer exakt uttryckt: den kommer först att degenerera och sedan falla. Jag har själv skrivit om detta mer än en gång, med början 1905. I min *Ryska revolutionens historia* (se appendix till den sista delen: ”Socialismen i ett land”) finns alla uttalanden av bolsjevikledarna i denna fråga samlade, från 1917 till 1923. De leder alla till en slutsats: utan en revolution i väst kommer bolsjevismen att likvideras, antingen genom inre kontrarevolution eller yttre intervention, eller en kombination av båda. Lenin underströk gång på gång att byråkratiseringen av sovjetregimen inte var en teknisk eller organisatorisk fråga, utan den potentiella inledningen till arbetarstatens degenerering.

Vid den elfte partikongressen i mars 1923 talade Lenin om det stöd Sovjetunionen erbjöds vid tiden för NEP av vissa borgerliga politiker, särskilt den liberale professorn Ustrjalov. ”Jag är för understödjandet av sovjetmakten i Ryssland”, sade Ustrjalov, trots att han var kadet, borgare och anhängare av intervention – ”därför att den på sin nuvarande kurs är på väg att glida tillbaka till en vanlig borgerlig makt.” Lenin föredrar fiendens cyniska röst framför ”sockrat kommunistiskt pladder”. Nyktert och kärvt varnar han partiet för faran: ”Det som Ustrjalov säger är möjligt och man måste säga det öppet. Historien känner till omvandlingar av alla slag; det är fullständigt trivialt att i politiken sätta sin tro till övertygelse, hängivenhet och andra utmärkta moraliska kvaliteter. Den historiska utgången avgörs av gigantiska massor som, om de inte är nöjda med detta lilla antal människor, inte kommer att behandla dem alltför hövligt.” Partiet är med ett ord inte den enda utvecklingsfaktorn och är i större historisk skala inte den avgörande.

”En nation erövrar en annan”, fortsatte Lenin vid samma kongress, den sista som han deltog i... ”Detta är ganska enkelt och förståeligt för alla. Men hur är det med dessa nationers kultur? Det är inte så enkelt. Om den erövrade nationen har en högre kultur än den besegrade, påtvingar den den senare sin kultur, men om motsatsen är fallet, påtvingar den besegrade nationen erövraren sin kultur. Inträffade inte någonting sådant i Sovjetunionens huvudstad och var det inte på detta sätt som 4 700 kommunister (så gott som en hel division och alla bland de bästa) underkastades en främmande kultur?” Detta sades i början av 1923 och inte för första gången. Historien görs inte av några få människor, inte ens ”de bästa”; och inte nog därmed: dessa de ”bästa” kan degenerera i en främmande, dvs. en borgerlig kultur. Sovjetstaten kan inte bara överge socialismens väg, utan bolsjevikpartiet kan under ogynnsamma historiska förhållanden förlora sin bolsjevism.

Vänsteroppositionen, som definitivt bildades 1923, utgick från en klar förståelse av denna fara. Dag för dag bokfördes degenerationens symptom och mot den växande thermidoren

försökte oppositionen sätta det proletära avantgardets medvetna vilja. Den subjektiva faktorn visade sig emellertid vara otillräcklig. De ”gigantiska massor” som, enligt Lenin, bestämmer kampens utgång tröttades ut av inhemska umbäranden och av att vänta för länge på världsrevolutionen. Stämningarna bland massorna avtog. Byråkratin fick överhanden. Den skrämde det revolutionära avantgardet, trampade på marxismen och prostituerade bolsjevikpartiet. Stalinismen segrade. I Vänsteroppositionens form bröt bolsjevismen med den sovjetiska byråkratin och dess Komintern. Sådan var den verkliga utvecklingsgången.

I formell bemärkelse utgick stalinismen visserligen från bolsjevismen. Till och med i dag fortsätter byråkratin i Moskva att kalla sig själv för bolsjevikpartiet. Den använder sig helt enkelt av bolsjevismens gamla beteckning för att desto bättre kunna bedra massorna. Desto mer ömkansvärda är de teoretiker som tar skalet för kärnan och uppsynen för verkligheten. I identifieringen av bolsjevismen med stalinismen ger de den bästa tänkbara hjälp åt thermidorianerna och spelar just därigenom en klart reaktionär roll.

Med hänsyn till elimineringen av alla andra partier från det politiska fältet, måste de olika skiktens antagonistiska intressen och tendenser i högre eller lägre grad finna sitt uttryck i det regerande partiet. I den utsträckning som det politiska gravitationscentrat har förflyttats från det proletära avantgardet till byråkratin, har partiet förändrats såväl i sin sociala struktur som i sin ideologi. Tack vare utvecklingens våldsamma gång har det under de senaste femton åren genomlidit en mycket mer radikal degenerering än socialdemokratien under ett halvt sekel. Den nuvarande utrensningen drar inte bara en linje i blod, utan en hel flod av blod mellan bolsjevism och stalinism. Utplånandet av hela generationen av gamla bolsjeviker, en viktig del av den mellangeneration som deltog i inbördeskriget och den del av ungdomen som tog allvarligt på de bolsjevikiska traditionerna visar inte bara en politisk utan också en genomgripande fysisk ojämförbarhet mellan bolsjevism och stalinism. Hur kan detta ignoreras?

Stalinism och ”statssocialism”

Anarkisterna försöker för sin del att i stalinismen inte bara se den organiska produkten av bolsjevismen och marxismen, utan av ”statssocialismen” i allmänhet. De är villiga att ersätta Bakunins patriarkala ”federation av fria kommuner” med den modernare federationen av fria sovjeter. Men liksom tidigare är de emot en centraliserad statsmakt. Och faktum är: en avdelning av ”statsmarxismen”, socialdemokratien, blev efter att ha kommit till makten en öppen agent för kapitalismen. Den andra gav upphov till en ny privilegierad kast. Det är uppenbart att det ondas källa ligger i staten. Utifrån en bred historisk ståndpunkt finns det ett korn av sanning i detta resonemang. Staten som en tvångsapparat är otvivelaktigt en källa till politisk och moralisk röta. Detta gäller också, vilket erfarenheten har visat, för arbetarstaten. Följaktligen kan det sägas att stalinismen är en produkt av ett tillstånd, i vilket samhället fortfarande var oförmöget att befria sig ur statens tvångströja. Men denna situation, utan betydelse för bedömningen av bolsjevismen eller marxismen, karakteriserar endast mänsklighetens allmänna kulturnivå och framför allt – styrkeförhållandet mellan proletariatet och bourgeoisie. Efter att ha instämt med anarkisterna i att staten, till och med arbetarstaten, är klassbarbariets avkomma och att verklig mänsklig historia kommer att börja med statens avskaffande, har vi fortfarande med full kraft kvar frågan: vilka vägar och metoder kommer *slutligen* att leda till statens avskaffande? Erfarenheterna från senare tid visar att det verkligen inte är anarkismens metoder.

Ledarna för CNT, den enda betydande anarkistiska organisationen i världen, blev i det kritiska ögonblicket borgerliga ministrar. De förklarade sitt öppna förräderi mot anarkismens teori med trycket från ”exceptionella omständigheter”. Men åberopade inte ledarna för den tyska socialdemokratien på sin tid samma ursäkt? Naturligtvis är inbördeskrig inte någon fredlig och

vanlig utan en ”exceptionell omständighet”. Varje seriös revolutionär organisation förbereder sig emellertid just för ”exceptionella omständigheter”. Erfarenheterna av Spanien har återigen visat att staten kan ”förnekas” i broschyrer, publicerade under ”normala omständigheter” med tillstånd av den borgerliga staten, men att revolutionens förhållanden inte lämnar något utrymme för ”förnekande” av staten; de kräver tvärtom statens erövrande. Vi har inte den minsta avsikt att anklaga anarkisterna för att de inte genom ett enkelt penndrag har likviderat staten. Ett revolutionärt parti är inte ens efter att ha gripit makten (vilket de anarkistiska ledarna var oförmögna till, trots de anarkistiska arbetarnas heroism) på något sätt samhällets allenarådande härskare. Men vi anklagar på allvar den anarkistiska teorin, som tycktes vara lämplig för tider av fred, men som omgående måste överges så snart... revolutionens ”exceptionella omständigheter” hade inträtt. Förr i tiden fanns det vissa generaler – säkert finns de fortfarande – som ansåg att krig var det mest skadliga för en armé. Till samma kategori hör de revolutionärer som hävdar att deras doktrin omkullkastats av revolutionen.

Marxister är helt överens med anarkisterna vad beträffar det slutliga målet: statens likvidering. Marxister är ”statsanhängare” bara i den utsträckning som man inte kan likvidera staten genom att helt enkelt ignorera den. Erfarenheterna av stalinismen tillbakavisar inte marxismens lära, utan bekräftar den genom inversion. Den revolutionära doktrin som lär proletariatet att orientera sig korrekt i olika situationer, och aktivt dra nytta av dem, innehåller naturligtvis inga automatiska garantier för seger. Men seger är möjlig enbart genom tillämpandet av denna doktrin. Dessutom kan inte segern tänkas som en enda händelse. Den måste betraktas i perspektivet av en historisk epok. Den första arbetarstaten – på en låg ekonomisk grund och omringad av imperialismen – förvandlades till stalinismens gendarmeri. Men den verkliga bolsjevismen inledde en strid på liv och död mot detta gendarmeri. För att bevara sig själv är stalinismen nu tvungen att föra ett direkt *inbördeskrig* mot bolsjevismen, under ”trotskismens” namn, inte bara i Sovjetunionen utan också i Spanien. Det gamla bolsjevikpartiet är dött, men bolsjevismen reser överallt sitt huvud.

Att härleda stalinismen ur bolsjevismen eller marxismen är detsamma som att i större skala härleda kontrarevolution ur revolution. Liberalkonservativt och senare reformistiskt tänkande har alltid karakteriserats av denna kliché. På grund av samhällets klasstruktur har revolutioner alltid frambringat kontrarevolutioner. Påvisar inte detta, frågar logikern, att det finns något inre fel i den revolutionära metoden? Varken liberalerna eller reformisterna har emellertid ännu lyckats uppfinna en mer ”ekonomisk” metod. Men även om det inte är lätt att rationalisera den levande historiska processen, är det inte alls svårt att ge en rationell tolkning av växlingen mellan dess vågor och därigenom med ren logik härleda stalinismen ur ”statssocialismen”, fascismen ur marxismen, reaktionen ur revolutionen, med ett ord antitesen ur tesen. På detta område, liksom på många andra, är det anarkistiska tänkandet fånge hos den liberala rationalismen. Verkligt revolutionärt tänkande är inte möjligt utan dialektik.

Bolsjevismens politiska ”synder” som stalinismens källa

Rationalisternas argument antar stundtals, åtminstone till sin yttre form, en mer konkret karaktär. De härleder inte stalinismen ur bolsjevismen som helhet, utan från dess politiska synder.² Bolsjevikerna ersatte – enligt Gorter, Pannekoek, vissa tyska ”spartakister” och andra – proletariatets diktatur med partiets diktatur; Stalin ersatte partiets diktatur med byråkratins

² En av de oförläppliga representanterna för detta slags tänkande är Boris Souvarine, den franske författaren till boken om Stalin [Sv. övers. [Stalin. En kritisk studie över bolsjevismen](#), 1940]. Den faktiska och dokumentära sidan av Souvarines arbete är produkten av långvarig och samvetsgrann forskning. Författarens historiska filosofi är emellertid slående i sin vulgaritet. För att förklara alla följande historiska felsteg söker han efter bolsjevismens inre svagheter. Inflytandet från den historiska processens verkliga förhållanden på bolsjevismen existerar inte för honom. Till och med Taine, med sin teori om ”miljön”, står närmare Marx än vad Souvarine gör.

diktatur. Bolsjevikerna krossade alla partier utom sitt eget; Stalin ströp bolsjevikpartiet till förmån för en bonapartistisk klick. Bolsjevikerna ingick kompromisser med bourgeoisien; Stalin blev dess allierade och stöd. Bolsjevikerna predikade nödvändigheten av deltagande i de gamla fackföreningarna och det borgerliga parlamentet; Stalin har gjort sig till vän med fackföreningsbyråkratin och den borgerliga demokratin. Man kan godtyckligt göra sådana jämförelser. Bortsett från deras uppenbara effektivitet, är de fullständigt utan substans.

Proletariatet kan ta makten enbart genom sitt avantgarde. Själva statsmaktens nödvändighet uppkommer ur massornas otillräckliga kulturella nivå och heterogenitet. I det revolutionära avantgardet, organiserat i ett parti, kristalliseras massornas strävan att uppnå sin frihet. Utan klassens förtroende för avantgardet, utan klassens stöd för avantgardet kan det inte bli tal om erövring av makten. I denna bemärkelse är den proletära revolutionen och diktaturen resultatet av hela klassens ansträngningar, men bara under avantgardets ledning. Sovjeterna är endast den organiserade formen för bandet mellan avantgardet och klassen. Denna form kan enbart ges ett revolutionärt innehåll av partiet. Detta bevisas av oktoberrevolutionens positiva exempel och andra länders negativa erfarenheter (Tyskland, Österrike och slutligen Spanien). Ingen har vare sig i praktiken visat eller på papper försökt att övertygande förklara hur proletariatet kan erövra makten utan den politiska ledningen från ett parti som vet vad det vill. Det faktum att detta parti politiskt underordnar sovjeterna sina ledare, har i sig inte avskaffat sovjetsystemet mer än den konservativa majoritetens dominans har avskaffat det parlamentariska systemet i Storbritannien.

Vad beträffar *förbudet* mot de andra sovjetpartierna så följde det inte ur någon bolsjevikisk "teori", utan var diktaturens försvarsåtgärd i ett efterblivet och förött land, som på alla sidor var omringat av fiender. För bolsjevikerna stod det från början klart att denna åtgärd, senare kompletterad med förbudet mot fraktioner inom det styrande partiet, signalerade en enorm fara. Farans ursprung låg emellertid inte i doktrinen eller taktiken utan i diktaturens materiella svaghet, i den inhemska och den internationella situationens svårigheter. Om revolutionen hade triumferat, även om det bara var i Tyskland, så skulle behovet att förbjuda de andra sovjetpartierna omedelbart ha bortfallit. Det är fullständigt odisputabelt att ett enda partis dominans tjänade som den juridiska utgångspunkten för det totalitära stalinistiska systemet. Men orsaken till denna utveckling ligger varken i bolsjevismen eller förbudet mot andra partier som en temporär krigsåtgärd, utan i antalet nederlag för proletariatet i Europa och Asien.

Detsamma gäller för kampen med anarkismen. Under revolutionens heroiska epok gick bolsjevikerna hand i hand med de verkligt revolutionära anarkisterna. Många av dem drogs in i partiets led. Författaren till dessa rader diskuterade mer än en gång med Lenin möjligheten att tilldela anarkisterna vissa territorier där de, med den lokala befolkningens samtycke, kunde utföra sitt statslösa experiment. Men inbördeskrig, blockad och hunger lämnade ingen plats för sådana planer. Kronstadtrevolten? Men den revolutionära regeringen kunde naturligtvis inte "överlämna" det fort som skyddade huvudstaden till de upproriska matroserna, bara för att det reaktionära bonde- och soldatupproret drog till sig några tvivelaktiga anarkister. En konkret historisk analys av händelserna lämnar inte det minsta utrymme för legenderna, byggda på okunnighet och sentimentalitet, om Kronstadt, Machno och andra episoder under revolutionen.

Det återstår endast det faktum att bolsjevikerna från början tillämpade inte bara övertygelse utan också tvång, ofta i mycket brutal omfattning. Det är också odisputabelt att den byråkrati som växte fram ur revolutionen senare monopoliserade tvångssystemet för egen del. Varje stadium i utvecklingen, även sådana katastrofala stadier som revolutioner och kontrarevolutioner, kommer ur det föregående stadiet, är grundat i det och antar några av dess drag.

Liberaler, inberäknat makarna Webb, har alltid vidhållit att bolsjevikdiktaturen bara var en ny version av tsarismen. De blundar inför sådana ”detaljer” som monarkins och adelns avskaffande, överlämnandet av jorden till bönderna, kapitalets expropriering, införandet av planekonomi, ateistisk utbildning etc. På samma sätt blundar liberalanarkistiskt tänkande inför det faktum att bolsjevikrevolutionen, med all sin repression, innebar en omvälvning av de sociala förhållandena i massornas intresse, medan den stalinistiska thermidoromvälvningen åtföljer omvandlingen av det sovjetiska samhället i en privilegierad minoritets intresse. Det står klart att det inte finns ett spår av socialistiska kriterier i identifieringen av stalinismen med bolsjevismen.

Teoretiska frågor

Ett av de mest framträdande dragen i bolsjevismen har varit dess stränga, exakta och till och med grälsjuka attityd gentemot doktrinfrågor. De tjugosju volymerna med Lenins arbeten kommer alltid att förbli ett exempel på den högsta teoretiska samvetsgrannhet. Förutan denna grundläggande kvalitet skulle bolsjevismen aldrig ha kunnat fullfölja sin historiska roll. I det avseendet befinner sig stalinismen, grov, okunnig och helt och hållet empirisk, vid den motsatta polen.

För mer än tio år sedan förklarade oppositionen i sitt program: ”Sedan Lenins död har en hel uppsättning nya teorier skapats, vars enda syfte är att rättfärdiga stalinisternas avfall från den internationella proletära revolutionens väg.” Bara för några dagar sedan skrev en amerikansk författare, Liston M. Oak, som har deltagit i den spanska revolutionen: ”Stalinisterna är idag faktiskt de främsta revisionisterna av Marx och Lenin – Bernstein vågade inte gå hälften så långt som Stalin i reviderandet av Marx.” Detta är absolut sant. Man måste bara tillägga att Bernstein verkligen kände vissa teoretiska behov; han försökte samvetsgrant att upprätta en samstämmighet mellan socialdemokratins reformistiska praktik och dess program. Den stalinistiska byråkratin saknar emellertid inte bara gemensamma drag med marxismen, utan är i allmänhet främmande för varje doktrin eller system över huvud taget. Dess ”ideologi” är fullständigt genomsyrad av poliskårens subjektivism, dess praktik är det grymma våldets empiricism. I fasthållandet vid sina väsentligaste intressen är kasten av usurpatorer fientlig till varje teori; den kan inte ge någon redogörelse för sin sociala roll, varken inför sig själv eller någon annan. Stalin reviderar inte Marx och Lenin med teoretikerns penna, utan med GPU:s stövlar.

Moraliska frågor

Klagomålen om bolsjevismens ”amoraliskhet” kommer särskilt från de skrytsamma nollor vars billiga masker bolsjevismen slet av. I småborgerliga, intellektuella, demokratiska, ”socialistiska”, litterära, parlamentariska och andra kretsar överväger de konventionella värderingarna, eller ett konventionellt språk för att dölja frånvaron av värderingar. Detta stora och brokiga sällskap för ömsesidigt beskydd – ”lev och låt leva” – står inte ut med beröringen av den marxistiska lansetten på sitt känsliga skinn. Teoretikerna, författarna och moralisterna, tvekande mellan olika läger, tänkte och fortsätter att tänka, att bolsjevikerna illvilligt överdriver skillnader, är oförmögna till ”lojalt” samarbete och genom sina ”intriger” omöjliggör arbetarrörelsens enhet. Den känslige och överkänslige centristen har dessutom alltid trott att bolsjevikerna har ”förtalat” honom – enbart därför att de slutförde hans egna till hälften utvecklade tankar åt honom: själv var han aldrig förmögen därtill. Men faktum kvarstår, att endast denna sällsynta kvalitet, en kompromisslös inställning till alla spetsfundigheter och undanflykter, kan skola ett revolutionärt parti som inte kommer att bli överraskat av ”exceptionella omständigheter”.

Varje partis moraliska kvaliteter följer i den slutgiltiga analysen ur de historiska intressen som det representerar. Bolsjevismens moraliska kvaliteter, offervillighet, oegennyttia och avsky för varje slags grannlåt och falskhet – den mänskliga naturens högsta egenskaper! – följer ur en revolutionär oförsonlighet i de förtrycktas tjänst. Den stalinistiska byråkratin imiterar även på detta område bolsjevismens ord och gester. Men när ”oförsonlighet” och ”ståndaktighet” tillämpas av en polisapparat i tjänst hos en privilegierad minoritet, blir de en källa till demoralisering och gangstermentalitet. Man kan enbart känna avsky för dessa herrar som identifierar den revolutionära heroismen hos bolsjevikerna med thermidorianernas byråkratiska cynism.

* * *

Till och med nu, trots den gångna periodens dramatiska händelser, föredrar den medelmåttige kälkborgaren att tro, att kampen mellan bolsjevismen (”trotskismen”) och stalinismen rör sig om en sammandrabbning mellan personliga strävanden eller i bästa fall en konflikt mellan två ”schatteringar” av bolsjevismen. Det grövsta uttrycket för denna uppfattning ges av Norman Thomas, ledare för det amerikanska socialistpartiet: ”Det finns mycket liten anledning att tro”, skriver han (*Socialist Review* september 1937, s. 6), ”att det skulle ha blivit ett slut på intrigerna, sammansvärjningarna och skräckregementet i Ryssland om Trotskij hade vunnit (!) istället för Stalin.” Och denne man anser sig vara... marxist. Man kan med samma rätt säga: ”Det finns mycket liten anledning att tro, att den katolska kyrkan skulle ha förvandlats till ett socialismens bålverk om påvestolen innehades av Norman I istället för Pius XI.” Thomas är inte förmögen att förstå att det inte är fråga om en uppgörelse mellan Stalin och Trotskij, utan om motsättningen mellan byråkratin och proletariatet. Det regerande skiktet i Sovjetunionen tvingas visserligen till och med nu att anpassa sig till det ännu inte helt likviderade revolutionära arvet, medan den samtidigt genom inbördeskrig (blodiga ”utrensningar” – massutrotning av de missnöjda) förbereder en förändring av den sociala regimen. Men i Spanien uppträder den stalinistiska klicken redan som den borgerliga ordningens bålverk mot socialismen. Kampen mot den bonapartistiska byråkratin vänds inför våra ögon till klasskamp: två världar, två program och två moraluppfattningar. Om Thomas tror att det socialistiska proletariatets seger över den ökända förtryckarkasten inte kommer att pånyttföda den sovjetiska regimen politiskt och moraliskt, visar han bara att han trots alla sina reservationer, undanflykter och fromma suckar står närmare den stalinistiska byråkratin än arbetarna.

I likhet med andra avslöjare av bolsjevikisk ”amoraliskhet”, har Thomas helt enkelt inte nått upp till en revolutionär moral.

Bolsjevismens traditioner och Fjärde Internationalen

De ”vänsteranhängare” som försökte göra sig av med bolsjevismen i sitt ”återvändande” till marxismen, inskränkte sig i allmänhet till isolerade universalmedel: bojkott av de gamla fackföreningarna, bojkott av parlamentet och skapandet av ”verkliga” sovjeter. Alltihop kunde förefalla ytterst djupsinnigt under efterkrigstidens första hetta. Men i ljuset av de allra senaste erfarenheterna har sådana ”barnsjukdomar” inte ens längre intresse som kuriosa. Holländarna Gorter och Pannekoek, de tyska ”spartakisterna” och de italienska bordigisterna visade sin självständighet gentemot bolsjevismen genom att på ett konstlat sätt uppförstora ett av dess drag och sätta det i motsättning till de övriga. Men ingenting återstår varken i praktiken eller teorin av dessa ”vänstertendenser”; ett indirekt bevis för att bolsjevismen är den *enda* möjliga formen av marxism för denna epok.

Bolsjevikpartiet har i handling visat en kombination av högsta revolutionära djärvhet och politisk realism. Det har för första gången upprättat det enda förhållande mellan förtruppen och klassen som kan leda till seger. Det har genom erfarenhet bevisat att alliansen mellan

proletariatet och småbourgeoisins förtryckta massor i stad och på land är möjlig endast genom det politiska störtandet av de traditionella småborgerliga partierna. Bolsjevikpartiet har visat hela världen hur man genomför ett väpnat uppror och erövrar makten. De som föreslår abstraktionen sovjeter istället för partidiktatur måste förstå, att endast tack vare det bolsjevikiska ledarskapet var sovjeterna förmögna att lyfta sig ur reformismens gytta och anta den proletära statsformen. Bolsjevikpartiet uppnådde under inbördeskriget den korrekta kombinationen av militärkonst och marxistisk politik. Även om den stalinistiska byråkratin skulle lyckas med att förstöra det nya samhällets ekonomiska grundvalar, kommer erfarenheten av en planerad ekonomi under bolsjevikpartiets ledning att för alltid ha gjort sitt inträde i historien som en av mänsklighetens största lärdomar. Detta kan ignoreras enbart av blåslagna och sårade sekterister, som har vänt ryggen åt den historiska processen.

Men detta är ändå inte allt. Bolsjevikpartiet var förmöget att genomföra sitt magnifika ”praktiska” arbete endast därför att det lät alla sina steg belysas av teorin. Bolsjevismen skapade inte denna teori, den tillhandahölls av marxismen. Men marxismen är rörelsens teori, inte stagnationens. Enbart händelser i överväldigande historisk skala kunde berika själva teorin. Bolsjevismen gav ett ovärderligt bidrag till marxismen i sin analys av den imperialistiska epoken som krigens och revolutionernas epok, den borgerliga demokratin under den nedgående kapitalismens era, det inbördes sambandet mellan generalstrejken och upproret, partiets, sovjeternas och fackföreningarnas roll under den proletära revolutionens period, i sin teori om sovjetstaten, övergångsekonomi, fascismen och bonapartismen i den kapitalistiska nedgångens epok och slutligen i sin analys av själva bolsjevikpartiets och sovjetstatens urartning. Nämn någon annan tendens som har gjort något väsentligt tillägg till bolsjevismens slutsatser och generaliseringar. Teoretiskt och politiskt lever Vandervelde, De Brouckère, Hilferding, Otto Bauer, Léon Blum, Zyromski, för att inte nämna major Attlee och Norman Thomas på avfallet från det förflutna. Kominterns degenerering uttrycks på det grövsta sätt av det faktum att den har fallit till Andra Internationals teoretiska nivå. Alla slags mellanliggande grupper (Independent Labour Party i Storbritannien, POUM och deras gelikar) anpassar varje vecka nya slumpmässiga fragment av Marx och Lenin till sina nuvarande behov. De kan inte lära arbetarna någonting.

Endast grundarna av Fjärde Internationalsen, som har gjort hela Marx och Lenins tradition till sin, intar en seriös attityd till teorin. Kälkborgare må hånfullt tala om att revolutionärerna tjugo år efter oktobersegern åter har kastats tillbaka till blygsamma propagandistiska förberedelser. De stora kapitalisterna är i denna fråga liksom i många andra långt mer djuplodande än de småborgare som inbillar sig vara ”socialister” eller ”kommunister”. Det är ingen tillfällighet att Fjärde Internationalsen som ämne aldrig lämnar världspressens spalter. Den brännande historiska nödvändigheten av revolutionärt ledarskap utlovar ett snabbt tempo för Fjärde Internationalsens tillväxt. Den största garantin för dess ytterligare framgångar ligger i det faktum att den inte har uppstått långt ifrån den breda historiska vägen, utan är en organisk utväxt ur bolsjevismen.

Övers. av *Per-Olof Mattsson* ur *Stalinism and Bolshevism*. New York 1970